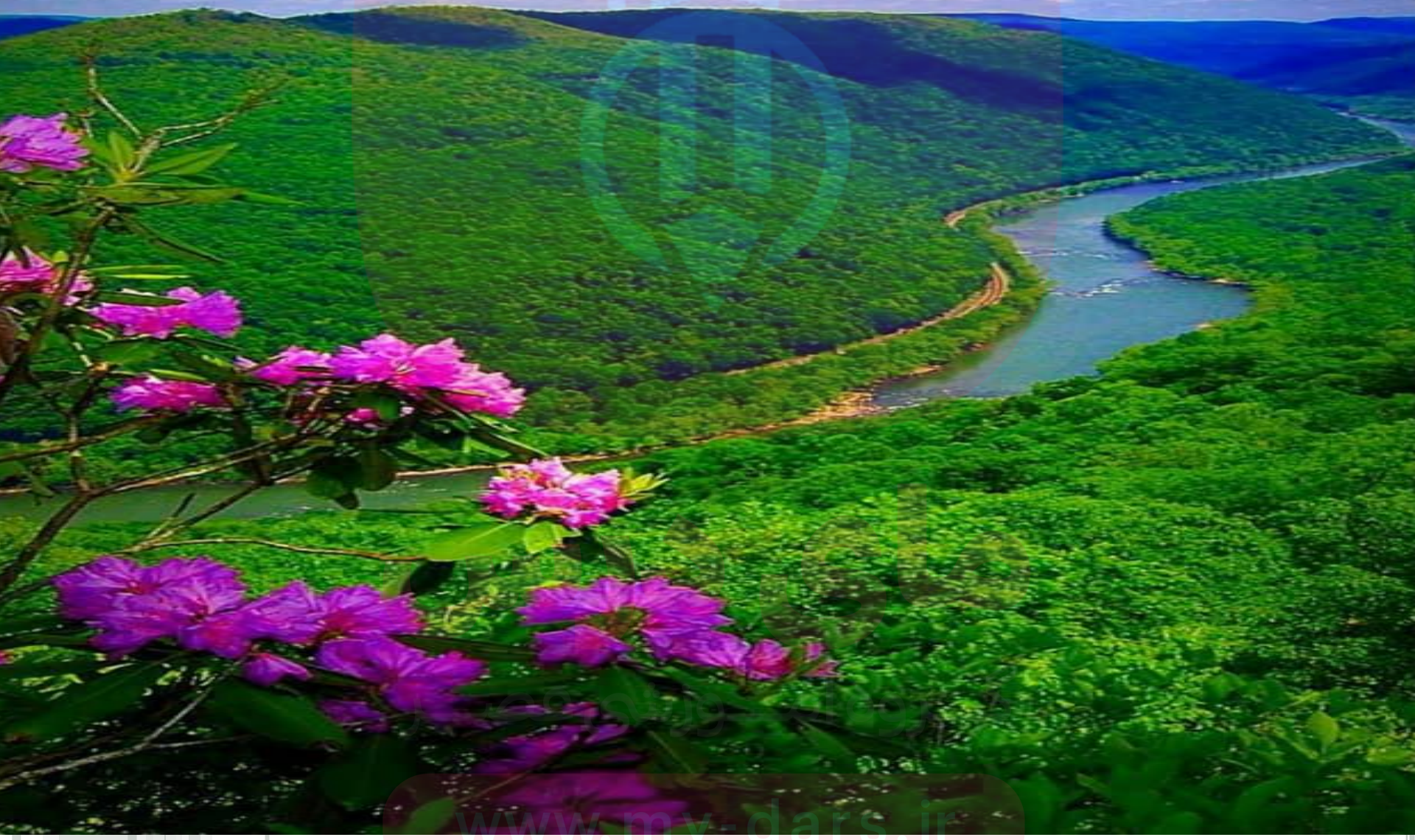

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آموزش و پرورش

استان کرمانشاه

ناحیه ۳

تهیه و تنظیم: نرگس حقیقی فر
دبیر تاریخ ناحیه سه کرمانشاه

درس دوم

منابع پژوهش در تاریخ
اسلام و ایران دوران
اسلامی

مای درس

گروه آموزشی عصر

www.mv-dars.ir

هدف درس:

آشنایی با شیوه های سنجش اعتبار شواهد و مدارک تاریخی و

اصول مقدماتی روش های اعتبارسنجی منابع و اخبار تاریخی

مای درس

گروه آموزشی عصر

www.mv-dars.ir

مقدمه

در گذشته مورخان برای تشخیص و تعیین اصالت اخبار و اسناد (شواهد و مدارک) یک رویداد تاریخی، روش ها و فنونی را به کار می گرفتند.

با پیشرفت علم و ابداع روش های جدید علمی ، مورخان نیز روش ها و ابزارهای جدیدی را برای تشخیص و تعیین اصالت و اعتبار اخبار و منابع تاریخی به خدمت گرفتند.

در این درس با توجه به اهمیت این بخش از کار مورخان، به برخی از این روش ها و معیارها می پردازیم.

مای درس

گروه آموزشی عصر

معیارهای سنجش اعتبار یک خبر تاریخی

نقد یک خبر تاریخی که در حقیقت همان اعتبار سنجی و بررسی اصالت خبر محسوب می شود، در دو مرحله انجام می شود:

الف) سنجش اعتبار و
نقد روایت کننده

ب) سنجش اعتبار و نقد و
بررسی گزارش ها
و منابع تاریخی

عبدالاحسین زرین کوب

تاریخ در قرازو

تاریخ نگاری در ایران

از آغاز دوره اسلامی تا حیات معاصر

مؤلف: زرین کوب

تاریخ نگاری در اسلام

مؤلف: زرین کوب

الف) سنجش اعتبار و نقد روایت کننده

در این مرحله، پژوهشگران و مورخان به این موضوعات می پردازند:

*ویژگی های هویتی روایت کننده خبر

*محل تولد و زندگی

*گرایشات فکری و مذهبی سیاسی

*جایگاه علمی نویسنده و راوی

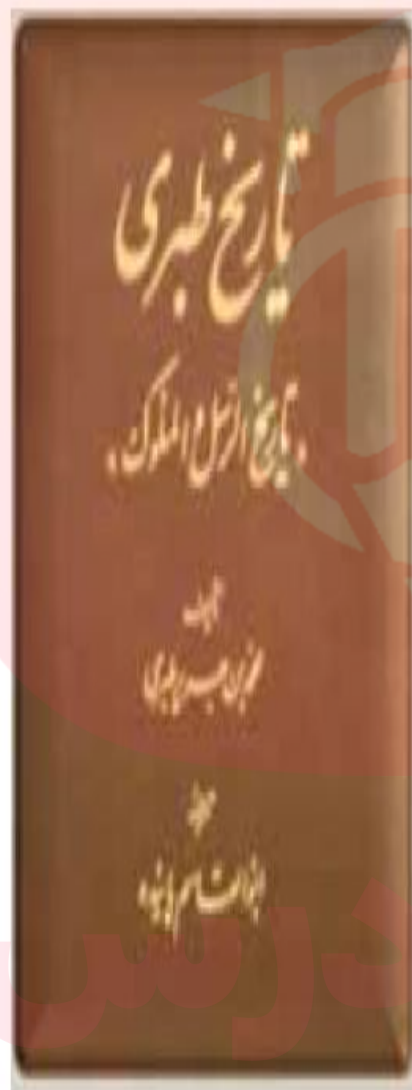
*علائق و انگیزه های راوی

*فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر

*آیا روایت کننده خود مستقیماً شاهد وقوع رویدادی بوده و یا خبر آن را از دیگران نقل کرده است.

*ارزش و اعتبار خبری که راوی آن خود به طور مستقیم شاهد رویداد بوده به مراتب بیشتر است.

گروه آموزشی عصر

گروه آموزشی عصر

نکته

در گذشته، برخی از مورخان مانند **مسعودی** برای بررسی درستی و یا نادرستی برخی از اخبار و گزارش های تاریخی به مسافرت می رفتند و از نزدیک مکان رویدادها را مورد مطالعه قرار می دادند.

مای دارس

گروه آموزشی عصر

ب) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش ها و منابع تاریخی

۱ - مطابقت عقلی:

یکی از مهم ترین و مؤثرترین معیارهای سنجش درستی یا نادرستی یک خبر یا گزارش تاریخی بررسی مغایرت و یا عدم مغایرت آن با عقل است. مورخانی که به این اصل اعتقاد داشتند عبارتند از:

ابن مسکویه

بیهقی

ابن اسفندیار

مقدسی

یعقوبی

گروه آموزشی عصر

(۲) مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد:

مقایسه و مطابقت یک خبر و منبع تاریخی با **سایر منابع** نظیر اطلاعات مندرج در سایر کتاب های تاریخی و یا نوشته های دیگر مانند:

* نسب نامه ها

* سفرنامه ها

* دیوان های اشعار

* متون اخلاقی

* فتوت نامه ها

* سیاست نامه ها

روشی سودمند در جهت تعیین اعتبار اخبار و اسناد است.

مای دارس
گروه آموزشی عصر

۳) مطابقت با نتایج تحقیقات باستان شناسی

در سال های اخیر دانش باستان شناسی با بهره گیری از ابزارها و روش های مدرن پیشرفت زیادی کرده است و نتایج تحقیقات آن علم معیاری مناسب برای سنجش اعتبار اخبار تاریخی محسوب می شود.

نتایج تحقیقات علمی باستان شناسان بر روی محوطه ها، بناها و آثار گوناگون تاریخی به مورخان کمک می کند که اخبار و مندرجات کتاب های تاریخی را به دقت ارزیابی کنند.

مای دارس

گروه آموزشی عصر

www.mv-dars.ir

سنجش گزارش ها براساس زمان و مکان

زمان و مکان دو رکن مهم یک رویداد تاریخی اند.

خبر و روایتی که فاقد زمان و مکان دقیق و مشخص باشد از اصالت و اعتبار کافی برخوردار نیست.

ارکان یک رویداد تاریخی

کتاب تاریخ در ترازو اثر عبدالحسین زرین کوب

گروه آموزشی عصر

۵) اعتبار سنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی

علوم تجربی دخیل در تعیین اصالت سنجی منابع تاریخی عبارتند از:

زیست شناسی

فیزیک

شیمی

پزشکی و و ابداع روش ها و ابزارهای مدرن.

همخوانی یا عدم همخوانی یافته های این دانش ها با داده های تاریخی می تواند روش مفیدی در تعیین **اصالت و اعتبار** گزارش های تاریخی باشد و یا اعتبار آنها را مورد تردید قرار دهد.

مای دارس

گروه آموزشی عصر

۶) اعتبار سنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی

علوم انسانی مرتبط جهت اصالت سنجی منابع تاریخی:

بوم‌شناسی

جغرافیای
تاریخی

جامعه
شناسی
تاریخی

نسخه
شناسی

دیرینه
شناسی

مردم‌شناسی

اسطوره
شناسی

زبان
شناسی

انواع روش‌های تاریخ نگاری:

تاریخ نگاری
روایی

تاریخ نگاری
تحلیلی

تاریخ نگاری
ترکیبی

گروه آموزشی عصر

www.mv-dars.ir

تاریخ نگاری روایی

تعریف تاریخ نگاری روایی:

تاریخ نگاری روایی به نوعی تاریخ نگاری گفته می‌شود که شخص مورخ روایت های مختلف و متعددی را درباره یک موضوع واحد با ذکر اسناد ذکر می‌کند.

ویژگی‌های تاریخ نگاری روایی:

- * مهم‌ترین ویژگی: تاریخ نگاران هیچ گونه دخل و تصرفی در روایت ها نمی‌کردند و عینا آنها را ذکر می‌کردند.
- * این نوع تاریخ نگاری در آغاز برای ثبت و ضبط سخنان و سیره پیامبر و صحابه ایشان به کار گرفته شد.
- * بعدها برای ثبت وقایع دوران های بعدی نیز از این روش استفاده شد.

مای دارس

گروه آموزشی عصر

برجسته‌ترین تاریخ‌نگار روایی

«محمد بن جریر طبری» (۲۲۴ - ۳۱۰ ق)

او برای تألیف کتاب خود اخبار فراوانی را جمع آوری کرده
او سعی داشت تعیین صحت و سقم مطالب را به خواننده واگذار کند.
از معایب این سبک از تاریخ‌نگاری :

این بود که نویسندگان به دور از هر گونه نقد و انتقاد، هیچ نظری
درباره درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دادند.

نکته مثبت تاریخ‌نگاری روایی:

مورخان بعدی با مجموعه‌ای از اخبار گوناگون، درباره یک موضوع
روبه رو می‌شوند و با به دست آوردن مدارک و اسناد کافی درباره
اصل خبر قضاوت می‌کنند.

مای دارس

گروه آموزشی عصر

تاریخ نگاری ترکیبی

در این روش مورخ به جای ذکر همه روایات درباره یک موضوع، با بررسی و مطالعه آنها و ایجاد نوعی مشابهت و همانندی میان آنها یک گزارش واحد از آنها تنظیم می کند و از بیان ذکر سلسله اسناد و اخبار دیگر خودداری می نماید.

معایب:

در این روش مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است
امکان دارد برخی از جنبه های حادثه از چشم او دور بماند.

تاریخ رواج تاریخ نگاری ترکیبی: از اواخر قرن سوم هجری

برجسته ترین چهره های این سبک :

(۱) بلاذری صاحب کتاب «فتوح البلدان»

(۲) دینوری نویسنده کتاب «اخبار الطوال»

تاریخ نگاری تحلیلی

در این روش مورخان ضمن ارائه و جمع بندی ترکیبی از اخبار و روایت درباره یک رویداد، خود نیز به بررسی و تبیین علل و عوامل ظهور آن حادثه می پردازند.

طبیعی است که مورخ برای بررسی علل و عوامل حوادث به نقد منابع و روایت های خود پرداخته و بعضا منابع و گزارشات خام و نادرست را کنار بگذارد.

برجسته ترین تاریخ نگاران تحلیلی:

(۱) ابوعلی مسکویه نویسنده کتاب «تجارب الامم»

(۲) مسعودی نویسنده کتاب های «تاریخ بیهقی» و «مروج الذهب»

مای دارس

گروه آموزشی عصر

تعریف روش سالشماری

مورخان در دوران اسلامی، گزارش ها و نوشته های خود را به دو روش سال شماری و موضوعی تنظیم و ارائه می کردند.

روش سالشماری:

حوادث بر اساس ترتیب زمانی مرتب می شوند.

مثال:

طبری در ذیل حوادث سال ۶۱ ق وقایع محرم و عاشورا را گزارش می کند.

مای دارس

گروه آموزشی عصر

روش موضوعی

در روش موضوعی، یک موضوع خاص محور تاریخ نگاری قرار می گیرد. موضوع می تواند یک شهر، جنگ ها یا طبقاتی از مردم مثل شعرا یا اطباء باشند.

مثال برای تاریخ نگاری موضوع محوری:

کتاب مروج الذهب و معادن الجواهر، نوشته علی بن حسین مسعودی

مای درس

گروه آموزشی عصر

پرسش‌های نمونه

- ۱- اعتبار سنجی خبر تاریخی براساس چه ملاک هایی صورت می گرفت؟ شرح دهید.
- ۲- سه مورد از معیارهای سنجش اعتبار منابع تاریخی را توضیح دهید.
- ۳- روش تاریخ نگاری روایی و ترکیبی را به اختیار مقایسه کنید.
- ۴- ویژگی‌های تاریخ نگاری تحلیلی چیست؟
- ۵- مهم ترین نمایندگان تاریخ نگاری، براساس موضوع محوری و تاریخ نگاری ترکیبی را نام ببرید.

مای درس

گروه آموزشی عصر

از همراهی شما سپاسگزارم